

УДК

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-105-109

Щербак Артем Валерійович,

доктор філософії в галузі право

Завідувач Західноукраїнського відділення Науково-дослідного центру судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності

Міністерства юстиції України

e-mail: golosievo_sud@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-5450-9035

Федорів Надія Миколаївна,

судовий експерт

Західноукраїнське відділення Науково-дослідного центру судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності

Міністерства юстиції України

e-mail: nadinfedoriv@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-3916-4811

Крамаренко Валентина Валеріївна,

студентка 2 курсу

здобуття освіти другого (магістерського) рівня

вищої освіти спеціальності 081 «Право»

освітньої програми «Право» Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

e-mail: vkramarenko08@gmail.com

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У статті висвітлено особливості розвитку сфери електронної комерції в Україні. Розглянуто її теоретичні основи, типологію та законодавче регулювання в межах країни. На основі науково-правового аналізу визначено специфіку електронної комерції як однієї з форм економічної діяльності, яка набула актуальності в умовах цифрової економіки.

Досліджено концептуальні аспекти поняття «електронна комерція», наголошуючи на динамічному розвитку нормативно-правової бази України в цій сфері.

У зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Україна зобов'язалася поступово адаптувати своє законодавство до стандартів ЄС, зокрема й у сфері електронної комерції. Це гармонізування правових норм дозволить не лише вирішити низку гострих проблем правового регулювання в Україні, але й відкрити нові можливості для місцевих підприємств, зокрема вихід на європейський ринок електронної торгівлі.

Автори статті дійшли висновку, що існуюче правове регулювання електронної комерції потребує модернізації. Стрімкий розвиток технологій і нових бізнес-моделей часто випереджає наявні законодавчі механізми, створюючи прогалини та невизначеність у правовому полі.

Ключові слова: інформаційне суспільство, цифровізація, електронна комерція, законодавство, інформаційно-комунікаційні технології.

Shcherbak A., Fedoriv N., Kramarenko V. DEVELOPMENT OF LEGISLATION IN THE SPHERE OF ELECTRONIC COMMERCE IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF SOCIETY

The article reveals the features of the development of the sphere of electronic commerce in Ukraine. Its theoretical foundations, typology and legislative regulation within the country are considered. Based on scientific and legal analysis, the specifics of electronic commerce as one of the forms of economic activity that has become relevant in the digital economy are determined.

The conceptual aspects of the concept of "electronic commerce" are studied, emphasizing the dynamic development of the regulatory framework of Ukraine in this area.

In connection with the signing of the Association Agreement with the European Union, Ukraine has undertaken to gradually adapt its legislation to EU standards, including in the field of electronic commerce. This harmonization of legal norms will not only solve a number of acute problems of legal regulation in Ukraine, but will also open up new opportunities for local entrepreneurs, in particular, access to the European e-commerce market.

The authors of the article concluded that the existing legal regulation of electronic commerce requires modernization.

The rapid development of technologies and new business models often outpaces existing legislative mechanisms, creating gaps and uncertainty in the legal field.

Key words: information society, digitalization, e-commerce, legislation, information and communication technologies

Постановка проблеми. Динамічне впровадження Інтернету як у щоденному житті, так і у сфері підприємницької діяльності сприяло стрімкому розвитку електронної комерції, що поступово перетворюється на одну з найбільш важливих складових світової економіки. Слушною є теза науковців про те, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє змінам у сфері економічних відносин, зокрема формуванню цифрової економіки, основу якої складають інформаційні засоби виробництва й інформаційні товари та послуги; основним предметом і засобом праці в цифровій економіці є інформація, головним продуктом виробництва та споживання – послуги й інформаційні товари [1, с. 150].

Суттєвих змін електронна комерція зазнала у період пандемії Covid-19, завдяки якій цифровізація проникла в усі сфери економічної діяльності різних країн світу. Пандемія Covid – 19 стала каталізатором для переходу багатьох бізнесів в онлайн, що призвело до стрімкого зростання електронної комерції. Соціальні мережі, інтернет-магазини та маркетплейси стали основними платформами для продажу товарів та послуг. Компанії отримали можливість працювати на глобальному ринку, не обмежуючись географічними кордонами, покращуючи при цьому якість обслуговування клієнтів і зменшуючи свої витрати. Україна не стала винятком у цьому процесі.

Електронна комерція сьогодні вже стала частиною економічного життя України, відтак потребує спеціальної чіткої законодавчої регламентації. Це, у свою чергу, дозволить забезпечити захист прав споживачів, безпеку транзакцій, регламентує процедуру оподаткування, сприяє розвитку підприємництва в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню особливостей правового регулювання електронної комерції присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як: Л.Катинська, М.Перепелиця, Я.Петруненко, К.Солодан, Л.Товкун, К.Токарева та ін. Відзначаючи важливість існуючого наукового доробку, варто зазначити також, що вказана сфера суспільних відносин динамічно розвивається відтак вивчення даної проблематики не повинно зупинятися. Цим і обумовлюється актуальність представленої наукової статті.

Мета статті – є поглиблення теоретико-методологічних основ електронної комерції, що дозволить цілісно з'ясувати особливості її сучасного розвитку в умовах цифровізації суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Швидкий розвиток цифрових технологій та глобалізація спричинили бурхливий ріст електронної комерції в Україні. З одного боку, це створює нові можливості, а з іншого – вимагає адекватного законодавчого регулювання.

На думку економістів, до основних факторів, що вплинули на становлення електронної комерції та її подальший стрімкий розвиток, варто виділити наступні: 1) розвиток ІКТ, зменшення вартості послуг та підвищення доступу до мережі Інтернет, що спричинило активне проникнення інформаційних технологій в усі сфери діяльності; 2) поява різноманітних девайсів (планшетів, смартфонів тощо), за допомогою яких можна здійснювати купівлю/продаж незалежно від місця розташування й економити час на такі дії; 3) збільшення темпів життя, що обумовлює пошук більш зручних способів замовлення необхідних товарів; 4) зміна філософії покупця, що пов'язана з розвитком системи електронних магазинів, що представляють широкий асортимент товарів за цінами іноді нижчими, ніж у реальних торговельних точках; 5) активне створення світовими рітейлерами та дистриб'юторами власних електронних платформ, що призначені для продажу та просування товарів і продуктів, особливо серед молоді; 6) розвиток логістичних, кур'єрських та карго компаній; 7) розгортання світової пандемії Covid-19, що привела до значних обмежень, запровадження локдауна, відповідно підприємці вимушені були шукати нові способи продовження комерційної діяльності; 8) докорінна зміна глобальної системи електронних платежів, що стало можливим внаслідок розвитку ІКТ та їх активному залученню до фінансового ринку [2].

Історія розвитку електронної комерції пов'язана з появою у США в 60-х роках ХХ століття технологій, основою яких є використання комп'ютерної техніки для автоматизації економічних процесів, а саме, автоматизації продажу авіаційних білетів, проведення банківських операцій, випуску пластикових карток та інше. Значного поширення дане явище отримало в результаті широкого використання Інтернету в 1990-х роках, коли такі компанії, як Pizza Hut, Amazon, eBay і Intershop, стали одними із перших в сфері онлайн-покупок [3, с.166]. Масове використання Інтернет-мережі відкрило нові можливості для використання онлайн-бізнесу.

Точний момент появи електронної комерції в Україні визначити складно, оскільки процес цей був поступовим і тісно пов'язаний із загальним розвитком інтернету в країні. На початку 2000-х років поширення електронної комерції було активізоване, що зумовлено зростанням доступності комп'ютерів та інтернету серед населення, появою спеціалізованих інтернет-магазинів, які пропонували широкий асортимент товарів.

Чинне законодавство України про електронну комерцію складається з ряду нормативно-правових актів. Основним законодавчим актом у цій сфері є Закон України «Про електронну комерцію», прийнятий 03.09.2015 р. Окрім того, законодавство в сфері електронної комерції ґрунтується на Конституції України й

складається з Цивільного, Господарського, Податкового й Кримінального кодексів України, а також із законів України: «Про захист прав споживачів», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про рекламу», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про платіжні послуги», «Про телекомунікації», «Про захист персональних даних», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та іншими нормативно-правовими актами.

Важливу роль у правовому регулюванні суспільних відносин, пов'язаних із сферою електронної комерції, відіграють також підзаконні акти, серед яких можна зазначити: Постанову НБУ № 22 від 21.01.2004 «Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті»; Постанову Правління НБУ № 320 від 16.08.2006 «Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті»; Положення «Про електронні гроші в Україні», затверджене Постановою Правління НБУ № 481 від 04.11.2010; Положення «Про захист електронних банківських документів з використанням засобів захисту інформації Національного банку України», затверджене Постановою Правління НБУ № 829 від 26.11.2015 тощо.

Однак, незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою присвячені регулюванню відносин у галузі електронної комерції, існуюче законодавство часто не встигає за темпами розвитку електронної комерції, що призводить до правової невизначеності та конфліктів.

З огляду та активні євроінтеграційні процеси в українській правовій системі, вважаємо за доцільне зазначити також основні європейські стандарти регулювання електронної комерції. Основне призначення вказаних актів – створити необхідні соціально-економічні та правові умови для примноження можливостей суспільного виробництва, створення позитивних та необхідних передумов для подальшої діджиталізації суспільства та підвищення рентабельності і потенціалу підприємництва.

Підписавши Угоду про Асоціацію, Україна взяла на себе чималі зобов'язання, зокрема забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, відповідно до напрямів, визначених Угодою сторін, одним із яких саме і є електронна комерція.

Серед нормативно-правових актів ЄС, що регулюють особливості здійснення електронної комерції слід виділити Директиву 2000/31/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про правові аспекти інформаційних послуг щодо електронної комерції на внутрішньому ринку» («Про електронну комерцію») від 08.06.2000 р. Дана Директива розроблялася на базі рекомендацій Комісії Європейського Союзу, які визначили основні проблемні питання у сфері електронної комерції, а саме: укладення договорів за допомогою використання електронних засобів; комерційне повідомлення; реалізація норм Директиви 2000/31/ЄС в законодавстві держав членів ЄС; вирішення суперечок, які виникають у сфері здійснення електронної комерції; та інші. Європейським Союзом також було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання сфери здійснення електронної комерції, серед яких: директива Європейського Союзу «Про захист споживачів у випадку укладення контрактів на відстані», Директива Європейського Союзу «Про електронну торгівлю» та інші.

Враховуючи, що електронна комерція є досить новим явищем, яке має складну природу, наразі не існує загальновизнаного підходу до її розуміння. Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє виділити різні підходи та концепції до трактування даного феномену. Це пов'язано з тим, що електронна комерція є динамічним явищем, яке постійно розвивається і змінюється під впливом нових технологій та соціальних трендів. Тому поняття «електронна комерція» набуває нових значень і трактувань. Так, на думку А.Маєвської, електронна комерція – це використання електронних комунікацій та технологій обробки цифрової інформації для встановлення та змін відносин створення вартості між організаціями та між організаціями і індивідами [4]. Н.Нескорожна у широкому значенні розуміє під електронною комерцією господарську діяльність, яка здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та яка включає в себе не лише укладення правочинів в електронній формі, а й передбачає електронний обмін інформацією, електронний рух капіталу, електронну торгівлю, обіг електронних грошей, електронний маркетинг, електронний банкінг, електронні страхові послуги тощо. У вузькому значенні ж дослідниця розглядає її як процес купівлі-продажу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, результатом якого є право чин, укладений в електронній формі [5]. У свою чергу, Л.Товкун та М.Перепелиця також вважають за необхідне розглядати електронну комерцію у вузькому і широкому значеннях. У вузькому значенні, на думку науковців, при здійсненні електронної комерції акцент робиться на операціях з купівлі та продажу товарів та послуг онлайн. У широкому значенні електронна комерція – це підприємницька діяльність, яка включає всю ділову активність, що відбувається через мережу Інтернет, а саме: продаж або покупка товарів та надання послуг, онлайн діяльність із маркетингу, переказ коштів, а також збір та обробка даних і надання певних видів інформації щодо проведення такої діяльності [6, с. 179].

Нормативне визначення поняття «електронна комерція» наведено у ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію», відповідно до якого електронна комерція – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого у учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [7].

Електронна комерція включає всі види господарської діяльності, зокрема електронну торгівлю (купівлю-продаж та реалізацію товарів), надання послуг тощо, за умови, якщо така діяльність здійснюється

дистанційним шляхом за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

До початку розгортання повномасштабної війни електронна комерція в Україні розвивалася досить потужними темпами. Швидкість її зростання визначали як один з найвищих серед країн Центральної та Східної Європи. За даними European Business Association, ринок е-комерції в Україні стабільно зростає та розвивався до лютого 2022 року, з річним ростом у 20-30% починаючи з 2018 року. Вже весною 2023 року, обсяг електронної комерції в Україні повернувся на довоєнний рівень та продовжив позитивну динаміку [8].

Електронна комерція стрімко розвивається і змінює спосіб, яким зазвичай здійснювались покупки. Така динаміка розвитку електронної комерції зумовлений значною кількістю переваг, що отримують споживачі, при замовленні товарів та послуг через Інтернет. До них Л.Товкун та М. Перепелиця відносять: низьку собівартість придбання товарів з розширенням кордонів бізнесу і виходом на міжнародний ринок. Такий ринок не має часових обмежень, що істотно збільшує реалізацію товарів (послуг) і доходи, створення робочих місць для кваліфікованої робочої сили. Споживачеві електронна комерція дає переваги купувати дешеві товари з економією часу на пошук. Розширення дистанційних сервісів відкривають доступ до інших сфер, таких як електронне страхування послуг та інші. Значно знижуються витрати, пов'язані з обміном інформацією за рахунок використання більш дешевих засобів телекомунікації. Присутня більша відкритість компанії до споживачів, та зростання податкових надходжень від застосування електронних платежів [6].

На нашу думку, до переваг електронної комерції слід віднести: а) широкий вибір товарів та послуг – інтернет-магазини пропонують практично необмежений асортимент товарів, який постійно оновлюється; б) зручність та доступність – онлайн-шопінг дозволяє здійснювати покупки в будь-який час доби, не виходячи з дому; в) економія часу; г) глобальний доступ – інтернет-мережа стирає географічні кордони, дозволяючи купувати товари з усього світу. Окремо варто зазначити переваги даного явища для підприємців, зокрема це: розширення географії продажів; зниження витрат на оренду торгової площі, тат персоналу тощо; збільшення продажів завдяки зручному інтерфейсу та можливості працювати 24/7; збір даних про клієнтів; автоматизація процесів та ін.

Але, поряд із перевагами, кожне явище може мати і певні недоліки, що обмежують застосування і розвиток електронної комерції. До них дослідники відносять: користування Інтернетом не виходить на тотальний рівень через недостатню комп'ютерну грамотність, через фінансові проблеми та недовіру ряду потенційних користувачів до такої мережі; система не підходить для продажу товарів із нетривалим терміном використання; багатьох не задовольняють терміни доставки, можливі проблеми при поверненні товару та інше [6].

Окрім того, до недоліків можемо додати також відсутність можливості оглянути товар перед покупкою; ризик шахрайства; висока конкуренція; високі витрати на маркетинг, витік персональних даних клієнтів тощо.

Електронна комерція продовжує активно розвиватися, пропонуючи все більше зручних сервісів та можливостей як для покупців, так і для продавців. Незважаючи на деякі виклики, такі як кібербезпека та логістика, переваги онлайн-шопінгу є очевидними.

Висновки. Отже, підводячи підсумки проведеного наукового дослідження можемо зробити висновок про те, що електронна комерція – це перспективний вид господарської діяльності в Україні. Розвиток законодавства у сфері електронної комерції є важливим завданням для України. Від того, наскільки ефективно буде вирішено це завдання, залежить подальший розвиток цифрової економіки країни.

Правове регулювання електронної комерції потребує вдосконалення, оскільки швидкий розвиток технологій та інноваційних бізнес-моделей постійно випереджає законодавство, створюючи певні правові прогалини та невизначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Головій Л.В., Янчук Ю.В. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері електронної комерції. *Право. Людина. Довкілля*. 2020. Вип. 11. № 2. С. 150–157.
2. Крилов Д. В. Розвиток електронної комерції в Україні в сучасних умовах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. (12). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-03-02>
3. Єрмак О.О., Скрильник О.О., Свириденко А.В. Розвиток електронної комерції в Україні та її вплив на цивільно-правові відносини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 165 – 168.
4. Маєвська А. А. Електронна комерція і право : навч. посіб. Харків, 2010. 256 с.
5. Нескорожна Л. Л. До питання визначення понять «електронний бізнес», «електронна комерція», «електронна торгівля». *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 5. С. 19-21.
6. Товкун Л.В., Перепелиця М.О. Правове регулювання електронної комерції та особливості її оподаткування в Україні та світі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 178–182.
7. Про електронну комерцію: Закон України від 03 вересня 2015 р. № 675-VIII / Верховна Рада України. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
8. Електронна комерція в Україні: правила для бізнесу URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/226702_elektronna-komertsysya-v-ukran-pravila-dlya-bznesu

REFERENCES:

- Holovii, L.V., Yanchuk, Yu.V. (2020). Pravove rehuliuвання informatsiinykh vidnosyn u sferi elektronnoi komertsii. [Legal regulation of information relations in the field of electronic commerce]. *Pravo. Liudyna. Dovkillia. Vyp. 11. № 2.* 150–157. [in Ukrainian].
- Krylov, D. V. (2024). Rozvytok elektronnoi komertsii v Ukraini v suchasnykh umovakh. [Development of e-commerce in Ukraine in modern conditions]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia. 12.* Retrieved from: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-03-02> [in Ukrainian].
- Yermak, O.O., Skrylnyk, O.O., Svyrydenko, A.V. (2023). Rozvytok elektronnoi komertsii v Ukraini ta yii vplyv na tsyvilno-pravovi vidnosyny. [The development of e-commerce in Ukraine and its impact on civil legal relations]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. № 4.* 165–168. [in Ukrainian].
- Maievska, A.A. (2010). Elektronna komertsii i pravo. [E-commerce and law]. Navch. posib. 256. [in Ukrainian].
- Neskorozhna, L.L. (2017). Do pytannia vyznachennia poniat «elektronnyi biznes», «elektronna komertsii», «elektronna torhivlia». [On the issue of defining the concepts of "electronic business", "electronic commerce", "electronic trade"]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 5.* 19-21. [in Ukrainian].
- Tovkun, L.V., Perepelytsia, M.O. (2022). Pravove rehuliuвання elektronnoi komertsii ta osoblyvosti yii opodatkovannia v Ukraini ta sviti. [Legal regulation of e-commerce and features of its taxation in Ukraine and the world]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. №3.* 178–182. [in Ukrainian].
- Pro elektronnu komertsiiu. (2015, September 3). [On e-commerce]. *Zakon Ukrainy № 675-VIII.* Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> [in Ukrainian].
- Elektronna komertsii v Ukraini: pravyla dlia biznesu (2024, April 2). [E-commerce in Ukraine: rules for business]. *LIGA:ZAKON.* Retrieved from: https://biz.ligazakon.net/analytics/226702_elektronna-komertsya-v-ukran-pravila-dlya-bznesu [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.11.2024

УДК 342.54

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-109-114

Андрощук Анастасія Русланівна,

аспірантка 1-го року навчання

освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

nastya.androshchuk1202@gmail.com

ORCID ID: 0009-0006-0546-1385

ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО ЩОДО ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ: КОМПАРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті досліджено питання інституційно-правового забезпечення проходження військової служби в країнах-членах НАТО, зокрема аналізуються основні юридичні та організаційні аспекти, що забезпечують ефективність і стабільність військових структур зазначених держав. Проведено порівняльно-правовий аналіз нормативно-правових актів, що регулюють служби у Збройних Силах, з акцентом на законодавчі ініціативи, що стосуються прав та обов'язків військовослужбовців.

Встановлено важливість забезпечення правового статусу військових, а також належної організаційної структури, яка сприяє високому рівню боєготовності та ефективності військових формувань. Окрему увагу приділено правам та соціальним гарантіям військовослужбовців, а також механізмам правового контролю та надзвичайним заходам у сфері оборони.

Зроблено висновки щодо можливості імплементації кращих практик НАТО в українське законодавство для удосконалення військової служби та підвищення ефективності функціонування національної армії. Розглянуто перспективи розвитку інституційно-правових структур в контексті інтеграції України до Північноатлантичного альянсу.

Ключові слова: військова служба, забезпечення військової служби, НАТО, правове регулювання, Інституційно-правове забезпечення.

Androschuk A. POSITIVE EXPERIENCE OF NATO MEMBER STATES IN RELATION TO INSTITUTIONAL AND LEGAL PROVISION OF MILITARY SERVICE: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS